

УДК 342.5

DOI: 10.60022/2(2)-28S

Бабіна Валентина Олександрівна

кандидат політичних наук

доцент кафедри міжнародних відносин та права

Національний Університет «Одеська політехніка», Україна

Babina Valentyna

Candidate of Political Science,

Associate Professor of the Department of International Relations and Law

National University «Odesa Polytechnic», Ukraine

ORCID: 0000-0003-2796-5024

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ: СТРАТЕГІЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ ТА ДЕМОКРАТІЇ

Анотація. У статті розглядається взаємозв'язок між свободою слова та інформаційною гігієною в умовах глобалізації та цифрової комунікації. Аналізується свобода слова як фундаментальне право людини та її роль у забезпеченні демократичного ладу. Поряд із цим досліджується інформаційна гігієна як система принципів і практик для протидії дезінформації та маніпуляціям у цифровому середовищі. Автор приділяє увагу основним викликам, що постають перед суспільством у контексті розвитку цифрових технологій, соціальних мереж і зростання інформаційних загроз. У межах дослідження представлено аналітичний огляд сучасних наукових підходів до проблеми свободи вираження в умовах інформаційного перевантаження. У статті пропонуються рекомендації щодо досягнення ефективного балансу між захистом свободи слова та необхідністю підтримання інформаційної гігієни. Зроблено висновки щодо перспектив поєднання правових, освітніх і технологічних механізмів у формуванні стійкого демократичного середовища.

Ключові слова: свобода слова, інформаційна гігієна, дезінформація, цифрові технології, демократія, медіаграмотність, цензура, маніпуляції, публічна довіра.

FREEDOM OF EXPRESSION IN THE GLOBALISED DIGITAL SPACE: STRATEGIC CHALLENGES FOR INTERNATIONAL ORDER AND DEMOCRACY

Abstract. The article explores the complex interplay between freedom of expression and information hygiene in the context of globalization and the rapid evolution of digital communication. It conceptualizes freedom of speech not only as a fundamental human right but also as a multidimensional construct essential for ensuring democratic governance, political participation, and accountability. The paper underscores the transformation of public discourse in the digital age, where classical interpretations of this right face increasing tension with the need to address information-related threats such as disinformation, algorithmic manipulation, and cognitive overload.

Information hygiene is examined as a set of cognitive, normative, and technological strategies aimed at safeguarding the integrity of the public sphere and enhancing societal resilience. The study provides a comprehensive analysis of major challenges posed by digital platforms, hybrid information warfare, and the erosion of national sovereignty in the information domain. Special attention is paid to the paradox of digital freedom: while online platforms enable greater access to information and participation, they also facilitate the spread of hate speech, polarization, and manipulation.

Drawing on contemporary legal instruments, including the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, and the European Convention on Human Rights, the article investigates how freedom of expression is both protected and limited under international law, particularly in relation to public order, national security, and the rights of others. The text reviews the jurisprudence of the European Court of Human Rights and discusses the evolving norms surrounding digital rights, content moderation, and algorithmic accountability.

The paper further integrates current academic perspectives from political science, media studies, and information ethics, highlighting debates around digital constitutionalism, media literacy, and the role of international organizations in promoting digital responsibility. Concepts such as «information citizenship» and «critical digital literacy» are introduced as key tools for empowering individuals to navigate and contribute meaningfully to the information ecosystem.

Ultimately, the article presents a set of policy-oriented recommendations aimed at achieving a sustainable balance between the protection of free speech and the enforcement of information hygiene. It advocates for the synergy of legal regulation, civic education, and technological design as prerequisites for fostering an open, pluralistic, and secure democratic environment in the face of emerging hybrid threats. The conclusions emphasize the need for a coordinated international strategy to uphold freedom of expression while preserving information integrity in an increasingly interconnected world.

Keywords: *freedom of speech, information hygiene, disinformation, digital technologies, democracy, media literacy, censorship, manipulation, public trust.*

Постановка проблеми. Свобода слова – це універсальне право людини, одна з основних цінностей демократичного суспільства, забезпечуючи право кожної людини на вільне висловлювання своїх думок, поглядів та отримання інформації. Вона сприяє розвитку громадянського суспільства, забезпечує прозорість та підзвітність влади, а також підтримує плюралізм думок. Але на нього чиниться все більший тиск. Це відбувається, навіть у усталених демократіях. Загрозою для свободи слова стають соціальні мережі, авторитарні політичні лідери та ін. Без свободи слова неможливе ефективне функціонування демократії, оскільки вона є запорукою участі громадян у суспільно-політичному житті та контролю за діями державних органів. У цій статті ми розглянемо поняття свободи слова та інформаційної гігієни, їх взаємозв'язок та вплив на суспільство в епоху глобалізації.

У сучасному світі, де інформаційні технології та глобалізація істотно впливають на всі аспекти життя суспільства, питання свободи слова та інформаційної гігієни набувають особливої актуальності. Глобалізація привела до значних змін у способах комунікації та розповсюдження інформації. Інтернет та соціальні мережі зробили можливим швидкий доступ до інформації та її поширення на глобальному рівні, однак, разом із розширенням можливостей для висловлення думок, виникли нові виклики, пов'язані з інформаційною гігієною. Проблема свободи слова у сучасному контексті набуває дедалі більше гостроти та неоднозначності. З одного боку, право на вільне вираження думок є однією із основних цінностей демократичного суспільства і засадничою передумовою для його існування. З іншого боку, в умовах становлення інформаційного суспільства, в якому інформація перетворюється на основний ресурс та цінність, зростає загроза використання цього потужного ресурсу для руйнації, породження конфліктів та ворожнечі. Небезпека скоєння суспільно небезпечних дій із використанням інформаційних технологій сьогодні як ніколи висока, оскільки дедалі більше сфер життєдіяльності держав, суспільства та людини залежать від цих технологій та глобальних інформаційних потоків. Тому постає очевидна потреба встановити баланс між свободою слова та вираження поглядів як передумовою демократичного суспільства та об'єктивною необхідністю контролювати чи навіть обмежувати цю свободу заради безпеки суспільства та усього світового порядку.

Однак в умовах глобалізації та розвитку інформаційних технологій свобода слова стикається з новими викликами. Інтернет та соціальні мережі, з одного боку, розширюють можливості для вільного вираження думок, але, з іншого боку, стають платформою для поширення дезінформації, фейкових новин та маніпуляцій. Це створює загрози для національної безпеки, соціальної стабільності та громадянської довіри до медіа і державних інституцій.

Інформаційна гігієна, яка включає в себе критичне мислення, вміння перевіряти джерела інформації та відповідально використовувати інформаційні ресурси, є необхідним елементом сучасного інформаційного суспільства. Вона допомагає громадянам захищатися від маніпуляцій та дезінформації, формувати об'єктивну картину світу та приймати обґрунтовані рішення. Високий рівень інформаційної гігієни сприяє зміцненню демократії, підвищує якість суспільних дискусій та підтримує громадянську активність.

Забезпечення балансу між свободою слова та інформаційною гігієною є ключовою умовою для стійкого розвитку демократичного суспільства. Це вимагає зусиль з боку держави, медіа та громадянського суспільства, спрямованих на створення середовища, де інформація використовується відповідально, а права на свободу слова поважаються та захищаються. Тому ця тема є дуже актуальною в умовах сучасного світу, оскільки від її вирішення залежить стабільність та стійкість демократичних

інституцій, розвиток громадянського суспільства та забезпечення прав і свобод кожної людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасна наукова дискусія щодо свободи слова та інформаційної гігієни відображає широку палітру міждисциплінарних підходів. Історико-філософський аспект свободи слова традиційно розглядається через ідеї Джона С. Мілля, який у праці «Про свободу» акцентував на значенні вільного обміну думками для розвитку суспільства [1]. Його ідеї поглибив Карл Поппер, який у «Відкритому суспільстві та його ворогах» стверджував, що критичність мислення та свобода слова є фундаментом демократії [2].

Юрген Габермас, аналізуючи структуру публічної сфери, доводив, що вільне обговорення суспільно значущих тем є умовою легітимності демократичного урядування. Його концепція є особливо актуальною у світлі розвитку цифрових публічних платформ, які, на його думку, можуть як сприяти, так і перешкоджати демократичному діалогу [3].

У контексті розвитку інформаційного суспільства особливу увагу привертають дослідження механізмів дезінформації. Елі Парізер у «The Filter Bubble» наголошує, що алгоритмічна селекція інформації у соціальних мережах знижує інформаційне різноманіття, що може загрожувати свободі слова [4].

Ноам Хомський та Едвард Герман у класичній праці «Manufacturing Consent» демонструють, як ЗМІ у демократичних країнах можуть діяти в інтересах політичних та економічних еліт, що створює небезпеку інформаційної монополії [5]. Це доповнюється сучасними розвідками Шошани Зубофф, яка у «The Age of Surveillance Capitalism» (2019) аналізує, як збір даних у цифровому середовищі впливає на свободу самовираження, зокрема шляхом підриву автономності вибору користувача [6].

Окрему увагу в контексті дезінформації варто звернути на дослідження Касса Санстейна. У «On Freedom» (2023) він аргументує, що цифрові середовища схильні формувати «інформаційні кокони», в яких користувачі чують лише бажану інформацію, що веде до радикалізації та підриву публічного дискурсу [7].

Інформаційна гігієна як реакція на ці виклики обговорюється в дослідженнях ЮНЕСКО, Freedom House та Європейської комісії. Йдеться про розвиток медіаграмотності, освіти у сфері цифрової етики, а також правових механізмів, спрямованих на обмеження маніпулятивного контенту [7;8;9].

Сучасна наука сходиться на тому, що необхідно не лише гарантувати право на свободу вираження, а й створювати умови для її безпечної реалізації в інформаційно насиченому та політично чутливому середовищі. Інтеграція правових, технологічних і просвітницьких зусиль розглядається як запорука ефективного протистояння дезінформації без шкоди для демократичних свобод.

Метою статті є визначити взаємозв'язок між свободою слова та інформаційною гігієною в умовах глобалізації, а також розробити рекомендації щодо забезпечення ефективного балансу між цими двома концепціями для підтримки демократичного розвитку та стабільності суспільства.

Виклад основного матеріалу. Свобода вираження є однією з фундаментальних норм ліберальної демократії, закріпленою в низці міжнародних правових актів — від Загальної декларації прав людини [10] до Європейської конвенції з прав людини. Проте в умовах цифрового середовища класичні підходи до тлумачення цієї свободи стикаються з про захист прав людини і основоположних свобод [11], а також Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [12]. Проте в умовах цифрового середовища класичні підходи до тлумачення цієї свободи стикаються з об'єктивною необхідністю її переосмислення. Зокрема, інформаційна гігієна — як система когнітивної, нормативної та технологічної протидії інформаційним загрозам — набуває вагомого значення в контексті захисту громадянського простору, стійкості державних інституцій та підтримки демократичного процесу.

Свобода вираження в сучасному правовому полі визначається не лише як право на висловлювання, а як багатовимірний концепт, що включає доступ до інформації, медіаучасть і безпеку в цифровому середовищі. Згідно зі статтями 19 Загальної декларації прав людини [10] та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [12], кожна особа має право на вільний пошук, отримання та поширення інформації, незалежно від кордонів. Стаття 10 Європейської конвенції про захист прав людини [11] розширює цей підхід, визнаючи можливість обмеження свободи слова у випадках, коли йдеться про захист національної безпеки, публічного порядку, моралі чи прав інших осіб.

Це створює низку стратегічних викликів:

- ерозія національного суверенітету в інформаційній сфері. Відсутність ефективних міжнародно-правових механізмів контролю за діяльністю цифрових платформ знижує здатність держав забезпечувати інформаційну безпеку, протистояти пропаганді та зовнішньому втручання;
- поширення дезінформації як інструменту гібридних конфліктів. У практиці міжнародних

відносин дедалі більше держав використовують фейкові новини, бот-мережі та медіа-маніпуляції як частину своєї зовнішньої політики, що ставить під загрозу не лише свободу слова, а й територіальну цілісність та суверенітет інших країн [7];

- масове інформаційне перевантаження та когнітивна дестабілізація. У середовищі надлишку інформації критичне мислення громадян часто втрачає ефективність, що робить суспільство вразливим до інформаційних атак та психологічного тиску[9;13];

- конфлікт між свободою слова та захистом прав меншин. Вільне поширення ненависницьких висловлювань або дезінформації щодо уразливих груп може призводити до порушення прав людини, що створює етичну та правову дилему: чи може держава обмежити свободу вираження задля захисту інших свобод?[13]

Наукова дискусія зосереджується на пошуку балансу між захистом свободи слова, інформаційною гігієною та регуляцією цифрового середовища.

Цифрові платформи дедалі частіше формують політичну реальність, підсилюючи поляризовані наративи через алгоритмічні механізми, що збільшує вразливість демократій до зовнішніх втручань. У цьому контексті Юрген Габермас наголошував, що публічна сфера є підґрунтям легітимного демократичного урядування, однак у цифрову епоху вона зазнає структурної трансформації, яка ставить під сумнів самі основи суспільного діалогу [3].

Концепцію інформаційного розладу, що охоплює феномени дезінформації, мішінформації та маліформації, розробили Клер Вордл і Хоссейн Дерахшан. Їхня міждисциплінарна модель стала основою для політик цифрової безпеки та боротьби з маніпулятивними технологіями впливу [14]. У той же час дослідники, як-от Нік Фентон, попереджають, що цифрова трансформація демократичних інституцій супроводжується зниженням якості публічного обговорення та посиленням впливу приватних медіавласників [15].

Організація Freedom House у щорічному звіті наголошує на тенденції до цифрового авторитаризму, яка проявляється в розгортанні державного нагляду, цензури та блокування інформації, особливо в умовах політичних криз [7]. У свою чергу, правозахисник та колишній спеціальний доповідач ООН з питань свободи вираження Девід Кей підкреслює необхідність міжнародних правових гарантій, які б унеможливили зловживання регуляцією з боку урядів і корпорацій [8].

Сучасна інтерпретація свободи слова охоплює три ключові компоненти:

- 1. Право на переконання.** Абсолютне і необмежуване право особи дотримуватись власних поглядів.

- 2. Право на отримання та поширення інформації.** Це право може бути обмежене згідно з принципами демократичного суспільства.

- 3. Право обирати форму вираження.** Усне, письмове, художнє або цифрове — будь-яка форма має охоронятись на рівні права, за винятком випадків, коли є загроза правам інших або публічному порядку [16].

У відповідь на ці виклики формується нова парадигма цифрового врядування, в межах якої визначальною стає взаємодія держав, громадянського суспільства, приватного сектору та міжнародних організацій. Зокрема, такі ініціативи, як програма ЮНЕСКО з медіаосвіти[8], Кодекс практики ЄС щодо протидії дезінформації [9], а також резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо цифрових прав людини відображають глобальний консенсус щодо необхідності посилення цифрової відповідальності без посягання на фундаментальні свободи.

Свобода слова є критично важливою для забезпечення прозорості влади, протидії корупції, формування політичної культури та демократичного контролю. За висновками дослідників [16;17], вона є опорою для легітимації державної влади через публічну участь. Водночас ця свобода не є абсолютною. У практиці Європейського суду з прав людини визнається необхідність балансу між свободою слова та іншими цінностями — гідністю, рівністю, безпекою [11].

Наразі важливою тенденцією є розвиток концепту «інформаційного громадянства» — поєднання цифрових навичок, правової грамотності та етичної свідомості, яке дозволяє особі повноцінно реалізовувати свободу слова в умовах інформаційної гігієни. Це поняття інтегрує елементи критичного мислення, вміння верифікувати джерела, розуміння механізмів медіа-впливу та здатність до міжкультурного діалогу у цифровому просторі.

Фактори, що впливають на ефективну реалізацію цього права, поділяються на структурні та контекстуальні. До перших належать: **правове середовище** (якість законодавства, рівень незалежності судової системи); **політичний режим** (авторитарність чи демократичність); **економічна свобода**

медіа (рівень фінансової незалежності ЗМІ); **технологічна доступність** (інтернет-покриття, цифрова грамотність).

Таким чином, свобода вираження у цифрову епоху виступає не лише правом, а й складним політичним та технологічним феноменом, що вимагає переосмислення з позицій нової інформаційної етики, демократичного врядування та міжнародної солідарності. Формування ефективної міжнародної стратегії підтримки цієї свободи є умовою не тільки збереження демократичного порядку, але й гарантією інформаційної безпеки в умовах гібридних загроз.

Контекстуально, значення мають також культурні та моральні норми, а також здатність громадян критично осмислювати інформацію. Як зазначає О. Нестеренко, медіаграмотність є запобіжником як проти зовнішнього впливу, так і проти внутрішньої дезінформації [18].

Глобалізація значно ускладнила збереження балансу між відкритістю інформаційного простору та його безпекою. Як стверджує А. Мельник, сучасне цифрове середовище перетворило свободу слова на «гібридне поле протиборства», де інформація може бути зброєю [19].

Узагальнюючи, свобода вираження у цифрову епоху виступає політико-правовим індикатором демократичного розвитку та соціальної зрілості. Вона вимагає обґрунтованого обмеження, високої правової культури та стійкої інституційної архітектури, що гарантує реалізацію цього права в умовах зростаючих міжнародних викликів і трансформацій.

Висновки. У статті встановлено, що свобода вираження у глобалізованому цифровому середовищі перетворюється на багатокомпонентну категорію, яка виходить за межі класичних правових рамок. Вона водночас є основою демократичного ладу, індикатором політичної зрілості держави та полем протиборства у межах інформаційної безпеки.

Цифрова революція змінила механізми реалізації цього права: від індивідуального висловлювання у публічному просторі до масової комунікації, модульованої алгоритмами, штучним інтелектом і транснаціональними платформами. У цих умовах свобода слова більше не може тлумачитися без урахування принципів інформаційної гігієни, медіаграмотності та цифрової етики.

Наявні міжнародні правові механізми забезпечують базові гарантії, однак їх ефективність знижується внаслідок трансформації інформаційного ландшафту. Це вимагає комплексного перегляду стратегій цифрового врядування на національному та наднаціональному рівнях.

Глобальні виклики, пов'язані з поширенням дезінформації, зниженням публічної довіри до медіа, зростанням когнітивних маніпуляцій і вразливості суспільства до інформаційних впливів, потребують оновленої моделі інформаційної політики. Вона має бути заснована на таких засадах: синергія правового регулювання, цифрової просвіти та технологічних інструментів протидії маніпуляціям; дотримання принципу пропорційності у державному втручанні в інформаційний простір; підтримка незалежності та плюралізму медіа як гарантів демократичного дискурсу; зміцнення цифрової компетентності громадян як передумови свідомої участі у суспільному житті.

Таким чином, свобода слова в епоху цифрової глобалізації потребує переосмислення не лише як права, а й як відповідальності — особистої, інституційної та глобальної. Її збереження та адаптація до нових реалій є необхідною умовою стабільності демократичних суспільств і міжнародного порядку.

Література

1. Mill, J. S. On Liberty. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – 176 p. (On Liberty - Cambridge University Press)
2. Popper, K. The Open Society and Its Enemies. – London: Routledge, 2011. – 768 p.
3. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері публічності. Дослідження категорії буржуазного суспільства / пер. з нім. В. Дем'янчука. — К.: Темпора, 2000. — 272 с
4. Pariser E. The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You. – New York : Penguin Press, 2011. – 304 p.
5. Chomsky N., Herman E. Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media. – New York : Pantheon Books, 2002. – 412 p.
6. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. – New York : PublicAffairs, 2019. – 691 p.
7. Freedom House. Freedom on the Net 2023: The Repressive Power of Artificial Intelligence. – Washington, D.C. : Freedom House, 2023. – URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2023>
8. UNESCO. World Trends in Freedom of Expression and Media Development: Global Report 2021. – Paris : UNESCO Publishing, 2021. – 252 p. – URL: <https://unesdoc.unesco.org>

9. European Commission. Code of Practice on Disinformation. Updated 2022. – Brussels : EU Publications, 2022. – URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>
10. Загальна декларація прав людини : [міжнародний документ від 10.12.1948 р.] // ООН. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 10.04.2025).
11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : [міжнародний документ від 04.11.1950 р.] // Рада Європи. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.04.2025).
12. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : [міжнародний документ від 16.12.1966 р.] // ООН. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 10.04.2025).
13. Oxford Internet Institute. Computational Propaganda and Political Disinformation: 2022 Country Briefs. – Oxford : University of Oxford, 2022. – URL: <https://comprop.oii.ox.ac.uk>
14. Wardle C., Derakhshan H. Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. — Strasbourg: Council of Europe, 2017.— 109 p.
15. Fenton N. Digital, Political, Radical. — Cambridge: Polity Press, 2016. — 180 p
16. Скрипнюк О. В. Свобода думки і слова: конституційно-правові гарантії в Україні // Юридична Україна. – 2015. – № 3. – С. 28–32.
17. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К. : [б.в.], 2007. – 848 с.
18. Нестеренко О. Інформація в Україні: право на доступ : монографія. – К.: Акта, 2012. – 148 с.
19. Мельник А. Свобода й обмеження вираження поглядів в умовах глобалізації та становлення інформаційного суспільства // Вісник філософії ЛНУ ім. І. Франка. – 2020. – № 3. – URL: <http://filos.lnu.edu.ua> (дата звернення: 12.04.2025).

References

1. Mill, J. S. (2011). *On liberty*. Cambridge University Press.
2. Popper, K. (2011). *The open society and its enemies*. Routledge.
3. Habermas, J. (2000). *Structural transformations in the sphere of publicity: A study of the category of bourgeois society* (V. Dem'yanchuk, Trans.). Tempora. (Original work published in German)
4. Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin Press.
5. Chomsky, N., & Herman, E. (2002). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. Pantheon Books.
6. Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.
7. Freedom House. (2023). *Freedom on the net 2023: The repressive power of artificial intelligence*. <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2023>
8. UNESCO. (2021). *World trends in freedom of expression and media development: Global report 2021*. UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org>
9. European Commission. (2022). *Code of practice on disinformation*. Updated 2022. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>
10. United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
11. Council of Europe. (1950). *Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
12. United Nations. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
13. Oxford Internet Institute. (2022). *Computational propaganda and political disinformation: 2022 country briefs*. University of Oxford. <https://comprop.oii.ox.ac.uk>
14. Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Council of Europe.
15. Fenton, N. (2016). *Digital, political, radical*. Polity Press.
16. Skrypniuk, O. V. (2015). Freedom of thought and speech: Constitutional and legal guarantees in Ukraine. *Legal Ukraine*, (3), 28–32.
17. Shevchuk, S. (2007). *Judicial protection of human rights: Practice of the European Court of Human Rights in the context of Western legal tradition*. [Self-published].
18. Nesterenko, O. (2012). *Information in Ukraine: Right of access* (Monograph). Akta.

19. Melnyk, A. (2020). Freedom and restrictions of expression in the context of globalization and the formation of the information society. *Bulletin of Philosophy, Ivan Franko National University of Lviv*, (3). <http://filos.lnu.edu.ua>.